

Pražák, Richard

Neznámé dopisy Josefa Dobrovského do Uher : (ke stykům Josefa Dobrovského s M. Jankovíchem a F. Széchenyim)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1962, vol. 11, iss. D9, pp. [231]-242

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107503>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

M A T E R I Á L Y

Richard P r a ž á k

Neznámé dopisy Josefa Dobrovského do Uher

(Ke stykům Josefa Dobrovského s M. Jankoviche m a F. Széchenyim.)

Styky Josefa Dobrovského s představiteli maďarské kultury a jeho zájem o maďarštinu a ugrofinské jazyky nejsou zcela neznámé. S výjimkou Pavla Bujnáka, Josefa Macúrka a Endre Angyala se však jimi dosud nikdo systematictěji nezabýval a zmínky o nich zůstávaly na okraji. Tak tomu bylo např. v přehledné finské práci Setäläho i v Jakubcově úvodu k Paterově edici listů Dobrovského a Ribaye a v maďarských studiích Zoltána Szabó, Oszkára Sárkánye i v edici Eleméra Jancsó.

Nejdůležitěji zabýval se Dobrovského styky s Maďary Pavel B u j n á k ve studii *Dobrovského místo v ugrofinské lingvistice* (čas. Bratislava, 1929, roč. 3, str. 601—664). Hlavní důraz tu položil na zájem Dobrovského o ugrofinistiku a jeho třídění a klasifikaci ugrofinské jazykové skupiny. Poněkud jednostranně zveličil zásluhy Dobrovského. V jeho nekritickém chvalozpěvu na každé slovo Dobrovského na tomto poli zaniká základní skutečnost, že Dobrovský, jeden z prvních, blíže vymezil dnešní obrysy ugrofinistiky a svým pojetím podstatně ovlivnil i autora prvního opravdu vědeckého srovnávacího díla o ugrofinských jazycích Sámuela Gyrmathiho, který v *Affinitas linguae hungaricae cum linguis fennicis originis grammaticae demonstrata* (Göttingen 1799) rozšířil pod vlivem Dobrovského již dříve známá srovnání maďarštiny, finštiny a laponštiny i na další ugrofinské jazyky.¹ I když Dobrovský byl nesporně jedním z prvních, kdo poznal nutnost postavit výzkum ugrofinských jazyků na historicko-srovnávací gramatický základ a zasloužil se tak o pěstování ugrofinistiky jako vědeckého odvětví, klade se počátek vlastních dějin ugrofinistiky v širším slova smyslu do doby daleko dřívější.

Příbuzenství finštiny s maďarštinou poprvé připomněl náš Jan Ámos Komenský a hlouběji se nad ním zamyslel jiný představitel 17. století Martin Fogel.² Na dílo Fogelovo pak navázala v 18. století řada Severanů a Němců; poznání ugrofinské příbuznosti napomohly i první gramatiky a slovníky jednotlivých ugrofinských jazyků z osmnáctého století. Na názor Dobrovského měly jistě podstatný vliv také práce německých učenců působících v kateřinském Rusku, jejichž podíl na rozvoji ugrofinistických studií byl v pracích finských a maďarských ugrofinistů neprávem opomíjen.³ Zejména to byla díla profesora petrohradské university Petera Simona Pallase, s nímž se Dobrovský osobně setkal za své cesty do Švédska a Ruska a který mu tam zapůjčil permskou gramatiku.⁴

Fakty bohatě dokumentovaná studie Bujnáka by si proto zasloužila na několika místech doplnění a přesnějšího výkladu vlastních jazykových otázek ugrofinistických. Svým námětem i rozsahem zpracování zaujímá však v celé literatuře o vztazích Dobrovského k Maďarům ojedinelé místo a i při svých nedostatcích zůstává základní prací svého druhu, neboť shrnuje nejpůvodnější dostupná fakta. Její cenu poněkud snižuje jednostranné, místy až nacionalisticky zahrocené stanovisko autorovo. Studie Josefa M a c ú r k a *České a uherské dějepisectví v počátcích českého a maďarského národního obrození* (sborník Josef Dobrovský, Praha 1953, str. 473—506) se již pokouší zasadit styky Dobrovského s Maďary do širšího rámce česko-maďarských kulturních vztahů a soustřeďuje se na objasnění vědeckých styků česko-maďarských na sklonku 18. století, rozvíjejících se u nás z iniciativy Dobnera a Dobrovského. Macůrek ukázal, že vědecké styky česko-maďarské se u nás rozvinuly zásluhou Dobnera a Praye už v šedesátých letech osmnáctého století a že Dobner v tom prokrestil cestu i Dobrovskému. Pro poznání Dobrovského spojení s Maďary doplňuje Macůrkova studie po materiálové stránce zejména edice korespondence známého uherského historika Johanna Christiana Engla od Ágostona Kubinyiho a Ludwiga Thallóczyho, obsahující vzájemné listy Engla a Dobrovského. Endre A n g y a l se pak pokusil ve svém článku *Dobrowsky und Ungarn* (*Zeitschrift für slavisches Philologie* 1954, roč. 23, č. 1, str. 1—24) bez vlastního pramenného výzkumu o shrnutí dosavadních vědomostí o Dobrovském vztahu k Maďarům. přičemž se soustředil hlavně na

známé české a ruské edice Dobrovského korespondence, jež doplnil o maďarskou literaturu.

Jednotlivými údaji rozmnožují literaturu o vztazích Dobrovského k Maďarům také E. N. Setälä, J. Jakubec, Z. Szabó, A. Pražák, O. Sárkány a E. Jancsó. E. N. Setälä uveřejňuje dopis maďarského spisovatele a jazykovědce Ference Verseghyho finskému profesorovi Porthanovi z Budína 13. května 1794, v němž Verseghy cituje slova Dobrovského o příbuznosti maďarštiny a finštiny, která adresoval Dobrovský po svém návratu z cesty do Švédska, Finska a Ruska v listě z Prahy 28. února 1793 Jiřímu Ribayovi a jež otiskl 25. dubna 1794 Bécsi Magyar Hirmondó (Viedeňský maďarský věstník, roč. 1794, č. 33, str. 598–599). V předmluvě k Patroveru vydání korespondence Josefa Dobrovského a Jiřího Ribaye stručně se dotkl ugrofinistických zájmů Dobrovského Jan Jakubec a v souvislosti s jeho vztahy k Ribayovi psal o jeho poměru k Maďarům také Zoltán Szabó. Zmínil se o něm i Albert Pražák a Oszkár Sárkány, který mimo jiné upozornil bez udání data na návštěvu Ference Széchenyiho u Josefa Dobrovského v Praze, a to podle deníku Széchenyiho v Zemském archivu v Budapešti.⁵ Za studijní cesty do Maďarska v roce 1961 unikl bohužel Széchenyiho deník mé pozornosti; z jiných pramenů však jsme zpraveni o tom, že Széchenyi pobýval v Praze v zítě 1794–1795.⁶ Nověji doplnila naše poznatky o stycích Josefa Dobrovského s Maďary také Jancsóova edice akt Sedmihradské společnosti pro pěstování jazyka, mezi nimiž se nachází i doklad o nedochovaném Dobrovském pojednání srovnávajícím turečtinu a maďarštinu, jež poslal Dobrovský roku 1796 zminěné společnosti k posouzení.⁷ V stručném výběru známých fakt připomněl a zasluženě vysoko hodnotil styky Dobrovského s Maďary také autor první maďarské syntézy česko-maďarských styků Endre Kovács i spoluautor českého vydání jeho knihy Jan Novotný.⁸

Ještě chudší než literatura jsou edice korespondence Dobrovského s Maďary. Patří sem vlastně jedině dopis Sámuela Gyarmathiho Josefu Dobrovskému z Vídně 30. dubna 1799, uveřejněný s chybným datem 30. srpna 1799 ve jmenované studii Bujnákové.⁹ Všichni ostatní uherští korespondenti Dobrovského ve vydaných edicích přispěvcích byli Nemaďari. K maďarskému prostředí měl ovšem velmi blízký vztah např. J. Chr. Engel a M. Lanosovich, jejichž vzájemné listy s Dobrovským uveřejnili Ágoston Kubinyi, Ludwig Thallóczy a Josef Macúrek.¹⁰ Bohatý a dosud plně nevyužitý materiál obsahuje v tomto směru korespondence Dobrovského se Slováky, zejména s Ribayem, i jeho listy s Durichem, Zlobickým, Kopitarem a jinými.¹¹

Dosavadní znalosti o stycích Josefa Dobrovského s Maďary a o jeho zájmu o maďarskou i širší ugrofinskou problematiku rozšiřují a doplňují jeho dopisy se dvěma významnými představiteli maďarského kulturního života na sklonku 18. a v prvních desetiletích 19. století Ferencem Széchenyim a Miklósem Jankovichem.

Z jejich vzájemné korespondence v Literárním archivu Národního muzea je alespoň bibliograficky znám jeom list Jankovichův Dobrovskému z Budína 11. listopadu 1813, uložený v korespondenci Josefa Dobrovského v Praze (sign. 4 C 14), o němž se stručně zmiňuje ve své studii Pavel Bujnák a který zachycuje ve svém soupisu nevydané korespondence Josefa Dobrovského také Miloslav Krbeč.¹² Blíže se však tímto dopisem dosud nikdo nezabýval. Zcela neznámá je odpověď Dobrovského Jankovichovi z Prahy 22. prosince 1813, uchovaná v Jankovichově pozůstalosti v Rukopisném oddělení Széchenyiho knihovny v Budapešti, a dva nedatované Dobrovského dopisy Ferenci Széchenyimu v Széchenyiho pozůstalosti v Zemském archivu v Budapešti (sign. P. 623). Po obsahovém rozboru lze tyto dopisy klást asi do roku 1803 či 1804.

Miklós Jankovich (1773–1846) proslul zejména jako sběratel starých rukopisů, knih, mincí, obrazů atd., pro nás je v této souvislosti zajímavé, že byl kupcem Ribayovy české knihovny.¹³ Vynikl spíše jako kulturní organizátor (byl dlouhá léta kustodem Maďarského národního muzea) než jako vědec. Na vědeckém poli se uplatnil hlavně jako historik a jazykovědec; psal především do Hormayrova Archivu a do maďarského časopisu Tudományos Gyűjtemény.¹⁴ Tam uveřejnil mimo jiné v roce 1827 článek o budínském hrobu královny Kateřiny, dcery Jiřího z Poděbrad a manželky Matyáše Korvína, na který živě reagoval ve svém listě, otřeseném v témtě ročníku Tudományos Gyűjtemény, Kašpar Šternberk.¹⁵

Jankovich se zasloužil též o rozvoj maďarského divadla, jemuž věnoval řadu drobných prací i hmotnou podporu, již poskytl např. jednomu z prvních známých překladatelů dramatické literatury Antalů Zechenterovi, který žil většinu svého života v Praze. Zechenter, který patřil v sedmdesátých a osmdesátých letech 18. století k nejpłodnějšímu maďarským překladatelům — překládal Euripida, Corneille, Voltaira aj. — se za svého dlouholetého pobytu v Praze jazykově poněkud odcizil domácímu maďarskému prostředí a jeho překlady z pozdější doby neměly již úroveň jeho prvních prací ze sedmdesátých a osmdesátých let 18. století, vytvořených ještě v úzkém kontaktu s domovem. V třicátých letech devatenáctého století

pokoušel se Zechenter marně najít vydavatele pro své pozdní překlady a vyzádal si přitom pomoc i na Jankovichovi, který mu ji ochotně poskytl.¹⁶

V té době patřil již Jankovich k uznávaným činitelům maďarské kultury. Když se v roce 1837 otvíralo Maďarské národní divadlo v Pešti, požádal Jankovich o oslavnou báseň pronásledovaného stoupence maďarských Jakobínů a jejich nejvýznamnějšího básníka Jánose Bacsóányiho, který žil tehdy již několik desítek let ve vyhnanství v Linci. Jankovichův dopis Bacsóányimu je dokladem jeho pokrokového smýšlení i upřímného maďarského vlastenectví.¹⁷

Ve svém vztahu k slovanským národům Uher přitom Jankovich nikdy neupadl do znájetého nacionalismu, ale udržoval přátelské styky s řadou předních osobností uherských Slovanů, zejména se Slováky, a to kupř. s vedoucím představením učené malohontské společnosti Jánem Feješem, štiavnickým superintendentem Jánem Seberinim, vídeňským lékařem Leopoldem Stúrem a dopisoval si i s oblíbeným kežmarským profesorem Safaríkovým Johannem Christianem Genersichem.¹⁸ Byl ve styku i s Čechy, např. s Janem Šternberkem a litoměřickým kanovníkem Václavem Strahlem, jemuž psal na základě svých sbírek o jedné listině Jana Lucemburského z roku 1328 a o bohemikách z let 1450–1480.¹⁹ Zájem o české písemnosti jej sblížil i s Jiřím Řibayem, který upozornil v roce 1794 na Jankovichova bohemika také Dobrovského; ten požádal Řibaye, aby je od Jankoviche pro něho odkoupil. O českých i slovenských památkách v majetku Jankovichově pak psával Řibay Dobrovskému častěji. Velkou důvěru osvědčil Řibay Jankovichovi i tím, že mu ještě z svého života prodal v roce 1807 svou rozsáhlou českou knihovnu.²⁰

K bližšímu styku Jankoviche a Dobrovského došlo až po smrti Řibayově. Dne 11. listopadu 1813 poslal Jankovich Dobrovskému z Budína svou knihu *Magyar szó-nemzés ötven példakban* (Pest 1812) s obsáhlým průvodním dopisem, v němž se mu vyznával z dlouholeté obdivné úcty a píše, že ani za jeho pobytu ve Vídni a na Moravě se mu nenaskytla příležitost Dobrovského navštívit, a proto jej vyhledává pouze písemně. Obrací se k němu jako k uherskému rodáku a s nadšeným patosem mu líčí svou lásku k maďarským dějinám a jazyku. Potom se zmiňuje o obsahu své knihy, vykládá své názory zejména na přejímání slovanských slov do maďarštiny a na otázku jazykového příbuzenství, které nelze — jak praví Jankovich — dokazovat podle vnějších shod homonym či synonym, ale jedině na gramatickém základě tvaroslovném. Jankovich rozlišuje přísně filologii a etymologii jako dvě různá jazykovědná odvětví, přičemž zdůrazňuje význam etymologie, která přispívá k hlubšímu objasnění jazykového vývoje.

Etymologizování bylo tehdy mezi Maďary velmi oblíbené; postrádalo však většinou pevný jazykovědný základ a nebylo pěstováno jako vědecké odvětví, ale mělo jako prostředek vlastenecké agitace dokazovat starobylost a význam maďarské řeči a kultury. Kromě častého zdůrazňování přbuznosti Hunů a Maďarů, opírajícího se o život tradici středověkých uherských kronik a vžitého tehdy zčásti i ve vědeckých kruzích německých v okolí Görresova, docházelo u Maďarů k etymologizačním výstřelkům, které ani v tehdejší době už nestály na půdě reálných vědeckých představ a vedly k dokazování maďarského příbuzenství s Peršany, Skyty, Egyptany atd.²¹ Typickým představitelem těchto snah byl např. šarišskopotocký profesor Pál Beregszászi Nagy. Na rozdíl od Beregszászého, Thomase a jinýchých vrstevníků zastával Jankovich v otázkách etymologických reálnější stanovisko a držel se gramatického systému jazyka jako výsledku historického vývoje jazykového a bezpečného korektora každé filologické spekulace.

V tom s ním ve své odpovědi z Prahy 22. prosince 1813 souhlasil také Josef Dobrovský, který mu jen připomenul, že shoda či podobnost ve významu a znění slov je závažná tehdy, jde-li o zájmena, číslovky, slovesa základního slovního fondu (podle Dobrovského Verba der ersten Bedürfnisse) či pojmenování částí lidského těla apod. Tyto zásady uznává i dnešní moderní lingvistika a také výklad Dobrovského o přejímání slovanských slov do maďarštiny zasluhuje zvláštní pozornost. Dobrovský se domnívá, že mnohá slovanská slova přejala Maďaři od Slovanů už za svého pobytu v Rusku a za sporný pokládá z Jankovichových dokladů jen předpokládaný slovanský původ maďarského slova *Bécs* (Vídeň). V závěru svého dopisu píše Dobrovský Jankovichovi o svém přání získat některé kusy z rukopisné sbírky Řibayovy, která přešla do rukou Jankovichových, a nabízí mu za to některá hungarika a pro ugrofinistu jistě nepostradatelný Laponský slovník Johanna Ihreho,²² neboť svá finika odevzdal již dříve hraběti Széchenyimu. Sdělením o chystané cestě do Vídně a Budína na jaře příštího roku Dobrovský svůj dopis uzavírá.

Další dopisy Jankoviche a Dobrovského se bohužel nedochovaly; také z předpokládané cesty Dobrovského do Budína patrně sešlo. I tak je však pro nás výměna listů mezi Dobrovským a Jankovichem z roku 1813 dalším cenným dokladem aktivního vztahu Josefa Dobrovského k maďarské řeči a kultuře.

Korespondenci s Jankovichem významně doplňují i dopisy zakladateli Maďarského národního muzea Ferenci Széchenyimu, které obohacují zejména naše znalosti ugrofinistických zájmů Josefa Dobrovského.

Ferenc Széchenyi (1754--1820) náleží k nejzasloužilejším osobnostem počátečního stadia rozvoje maďarského národního hnutí na přelomu 18. a 19. století. S jeho jménem je spjato především založení Maďarského národního muzea a Széchenyiho knihovny v Pešti (1802), dodnes největší ústřední maďarské knihovny, která byla od počátku devatenáctého století střediskem maďarské národní literatury a zároveň jednou z prvních velkých vědeckých knihoven maďarských. Ferenc Széchenyi a po něm i jeho syn István byli nejtědřejšími mecenáši maďarské literatury; jejich péčí vyšla mnohá významná díla maďarského písemnictví.²³

Ferenc Széchenyi, který patřil k nejlivnějším a nejbohatším maďarským magnátům, udržoval rozsáhlé styky také s českou šlechtou, s Kinskými, Sternberky, Valdštejny a jinými, navštívil vícekrát české země a za těchto návštěv přišel do přímého styku i s představiteli české kultury Antonínem Strnadem, Karlem Ungarem, Janem Dlabáčem a Josefem Dobrovským.²⁴ Nejužší styky s nimi navázal za svého prvního pobytu v Čechách, kdy zde strávil kvůli nemoci své manželky několik měsíců od podzimu 1794 do jara 1795 v pražském domě švagrové své paní hraběnký Desfourové.²⁵ Bylo to zrovna v době, kdy v Uhrách probíhalo vyšetřování účastníků tzv. jakobínského spiknutí. Pro své blízké vztahy k jednomu z vůdců spiknutí János Hajnóczymu, jehož radikální svobodomyšlné mvělenky Széchenyi schvaloval a jemuž poskytl všestrannou podporu k napsání jeho hlavních děl, se Széchenyi obával návratu do Uher před skončením vyšetřování a prožíval v Praze těžké úzkosti a obavy: Ze svědecké výpovědi Hajnóczvyho vyplynulo, že měl v úmyslu získat pro revoluční katechismus uherských jakobínů (jeho rozšiřování se strelalo v procesu s uherskými jakobíny nejtědřejšími tresty) i Széchenyiho, od něhož si sliboval získání podpory v kruzích vysoké dvorské šlechty.²⁶

Za svého pobytu v Praze seznámil se Széchenyi s Josefem Dobrovským, který mu slíbil opatřit Verancičův slovník, a svou návštěvu u Dobrovského opakoval i v roce 1799, kdy chtěl navštívit také Václava Fortunáta Duricha.²⁷ Už v zimě 1794—1795 seznámil se blíže s Antonínem Strnadem, Karlem Ungarem a Janem Dlabáčem,²⁸ z jehož dopisů Ribayovi jsme nejpodrobněji zpraveni o pražském pobytu Széchenyiho. Dlabáč chválí Széchenyiho jako obzvláštního přítele muzeí a sběratele knih a mincí. Píše, že Széchenyi koupil v Praze knihovnu zesnulého kanovníka Rohchera a řadu knih od Bartsche. Dal si též opsat několik rukopisů, mezi nimi i jeden vzácný uherský kodex. Dlabáč se zmiňuje rovněž o nemoci Széchenyiho manželky, a v březnu 1795 sděluje Ribayovi, že počátkem dubna téhož roku chystá se Széchenyi zpět do Uher na svůj zámek Czenk u Soproně.²⁹

Těmto stykům patrně vděčí Széchenyi i za bohemika ve své knihovně; za spisy Karla Ignáce Tháma, Josefa Dobrovského aj.³⁰ Pro četná slavnika, zejména slovenika, cenil si knihovny Széchenyiho i Josef Dobrovský, a když vyšel v letech 1799—1807 celkem v sedmi svazcích *Catalogus Bibliothecae hungaricae Széchenyiano-Regnicolaris* přál si ve Slavíně (1808, str. 98), aby i Slované si opatřili podobný *Catalogus bibliothecae slavicae*. Již v roce 1805 vřele děkoval Széchenyimu za první svazky katalogu jeho knihovny také strahovský knihovník Jan Dlabáč.³² Z různých zmínek v korespondenci Josefa Dobrovského lze usuzovat, že Széchenyi zprostředkoval v peštských tiskárnách i tisk českých knih;³³ jeho podporu slovanickým literaturám oceňoval i chvalo zpěv Ribayův na Széchenyiho na počest katalogu jeho knihovny v dopise, který poslal Széchenyimu z Torží 10. srpna 1805 s textem německým a českým.³⁴

Dopisy Ribaye a Dobrovského i jiné doklady nasvědčují tomu, že mezi Dobrovským a Széchenyim došlo k bližším vztahům, a to už od prvního pražského pobytu Széchenyiho v zimě 1794—1795. Dobrovský se tehdy — jak prozrazují zejména listy Ribayovi — intenzivně zabýval ugrofinskými jazyky, zvláště srovnáváním maďarštiny s finštinou a koncem devadesátých let 18. století navázal přímé spojení i s jedním z průkopníků maďarské ugrofistiky Sámuelem Gyarmathim. Podnět pro studium ugrofinských jazyků dala Dobrovskému jeho cesta do Švédska a Ruska, kdy pobyl krátce i ve Finsku, kde se seznámil např. s finským profesorem Porthanem a prostřednictvím úryvku ze zmíněného již dopisu Ribayovi, uveřejněného v časopise *Bécsi Magyar Hírmondó*, upozornil na Porthana i Maďary.³⁵

Dosavadní údaje o ugrofinských studii Dobrovského, které sebral ve značném množství již Bujnák, je možno doplnit o dva významné dopisy Josefa Dobrovského Ferenci Széchenyimu. Tyto listy nejsou datovány a dokazují, že mezi Dobrovským a Széchenyim plynul živý písemný styk. Bohužel, žádný z dopisů Széchenyiho Dobrovskému ani další listy Dobrovského Széchenyimu se nezachovaly. Obsahovým rozbořem lze tyto listy datovat do let 1803—1804, a to zejména podle Dobrovského pojednání o křestu Bořivojově. jež vyšlo

v *Abhandlungen der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften* v roce 1803³⁶ a o němž se mluví v druhém, mladším dopise Dobrovského. První nedatovaný dopis je zřejmě starší; nasvědčuje tomu alespoň zmínka o Jusleniově finském slovníku. V tomto prvním, starším listu totiž Dobrovský předpokládá, že tento slovník je v Uhrách po ruce. Vzhledem k tomu, že tomu tak nebylo, zaslal jej v dalším dopise Széchenyimu i s jinými knihami, týkajícími se věci ugrofinských.

Starší dopis, v němž Dobrovský nabízí Széchenyimu Jusleniův slovník, který koupil za své cesty do Švédska, a vyslovuje své uspokojení nad tím, že mu svým jazykovým seznamem (patrně seznamem slov z různých ugrofinských jazyků) mohl dobře posloužit, ukazuje nejen svým obsahem, nýbrž i důvěrným tónem na dlouhodobé předchozí styky Dobrovského se Széchenyim.

Ještě závažnější je mladší list Dobrovského Széchenyimu, v němž mu posílá vzácné ugrofinské knihy, které by — podle vlastních slov Dobrovského — těžko přenechal někomu jinému než muži, který obohatil svůj národ vlastní maďarskou knihovnou a zbudoval si touto obětí trvalý pomník. Kromě Jusleniova slovníku, který není ještě v prvním, ale objevuje se už v druhém doplňku katalogu Széchenyiho knihovny, vydaném roku 1807 v Soproni,³⁷ takže toto datum je mezním termínem pro datování mladšího dopisu Dobrovského, neboť jde — jak vyplývá ze srovnání obou dopisů Dobrovského Széchenyimu — zřejmě o výtisk zasláný Széchenyimu Dobrovským, nejsou ostatní knihy, které zaslal Dobrovský Széchenyimu blíže označeny. Vzhledem k tomu, že ani v prvním ani v druhém doplňku katalogu Széchenyiho knihovny není žádná z těchto knih uvedena, nevíme přesně, o jaké knihy jde, a musíme se tu opírat pouze o dohady či zmínky v Dobrovského korespondenci a jeho pojednání o cestě do Švédska a Ruska.

Mluvnici finštiny byla zřejmě Dobrovským používaná gramatika Vhaelova³⁸ a „něco o čeremisštině, voláčtině a čuvašštině“ byly patrně první ruské práce o těchto jazycích, které Dobrovský získal na své cestě do Ruska. Ve svém spise *Reise noch Schweden und Russland* (Prag 1796, str. 95) se výslovně zmiňuje o volácké gramatice vydané roku 1775 v Petrohradě a o rukopisné gramatice, kterou obdržel laskavostí profesora Pallase. V případě voláčtiny jde zřejmě o *Sočinenija prinadležaščije k grammatike votskogo jazyka* (Sankt Petěrburg 1775),³⁹ u čeremisštiny o spis kazašského pravoslavného arcibiskupa Benjamina Puceka Grigoroviče *Sočinenija prinadležaščije k čeremisšskoj grammatike* (tamtéž 1775), který měl ulehčit pronikání pravoslavlí mezi Čeremisy a získat z jejich středu pravoslavné kněze.⁴⁰ U čuvašštiny může jít s největší pravděpodobností pouze o první mluvnici čuvašštiny *Sočinenija prinadležaščije k grammatike čuvaššskogo jazyka* z roku 1769, vydanou zřejmě s podobným cílem.⁴¹ Podnět k zájmu o čeremisštinu, čuvašštinu a voláčtinu našel Dobrovský nejspíše v knize H. F. Müllera z roku 1791 popisující pohanské národy v kazašské gubernii, a to Čeremisy, Čuvaše a Voláky.⁴² Ve shodě s tehdejším přesvědčením považoval Dobrovský i Čuvaše za Ugrofiny. Teprve v roce 1843 dokázal německý badatel Wilhelm Schott ve svém pojednání *De lingua Tschuwaschorum*, že čuvašština patří mezi jazyky turko-tatarské.⁴³

Z knih, které poslal Dobrovský Széchenyimu, zůstává ani hypoteticky neřešitelnou záhadou finský katechismus, jichž bylo v té době již více, neboť křesťanství se šířilo ve Finsku již od 12. století a po prvním vydaném překladu bible do finštiny z roku 1642 se tisk náboženských knih ve finštině rychle rozrůstal.⁴⁴

Díla o ugrofinských jazycích, jež poslal Dobrovský Széchenyimu, významně dokreslují jeho znalosti a zájem o studium ugrofinistiky, které ve své studii podrobně popsal na základě tehdejších vědomostí již Bujnák. Škoda, že neznáme odpověď Széchenyiho.

Styk Josefa Dobrovského a Ference Széchenyiho, dvou vůdčích představitelů české a maďarské kultury na počátku národního obrození je významnou součástí česko-maďarských kulturních vztahů a zaslouží si proto naší pozornosti.

Dopis Jankovichův i listy Dobrovského Jankovichovi a Széchenyimu uveřejňují podle běžného transkripčního uzů. Řídím se tu zejména posledním souhrnnějším vydáním Dobrovského korespondence v edici Miloslava Krbce a Věry Michálkové, *Der Briefwechsel zwischen Josef Dobrovský und Karl Gottlob von Anton*, Berlin 1959.

I.

JOSEF DOBROVSKÝ FERENCI SZÉCHENYIMU

Originál v pozůstalosti Ference Széchenyiho v Zemském archívu (Országos Levéltár) Buda-
pešť, sign. P. 623.

Edler Herr
(oder Excellenz, wie man will).

Es macht mir viel Vergnügen, dass Sie von meinen geringfügigen Sprachvergleichen einen guten Gebrauch machen wollen. Sollte aber D. Dyarmath (sic!) nicht schon alles erschöpf haben. Diesen Mann sollten die ungrische Magnaten unter die Wogulichen (sic!) schicken. Da wäre noch viel zu erndten. Juslenii Lexicon finnicum muss wohl in Ungern zu finden. Wenn ich Ihnen meinem in Stockholm gekauften Exemplar dienen kann, so will ich es auf Verlangen schicken. Dafür nehme ich aber kein Geld an, sondern einen guten ungarischen Wein, den ich für meinen geschwächten Magen brauche.

Jos. Daubrawsky
manu propriae

JOSEF DOBROVSKÝ FERENCI CZÉCHENYIMU

Originál v pozůstalosti Ference Széchenyiho v Zemském archívu (Országos Levéltár) Bu-
dapešť, sign. P. 623.

Euer Excellenz,
Hochgeborner Graf!

Nicht leicht hätte ich mich entschliessen können hier benannte Stücke an jemand andern zu überlassen, als an einen Mann, der seiner Nation durch die Sammlung der Ungarischen Bibliothek ein so schönes Opfer brachte und sich dadurch ein bleibendes Denkmal stiftete.

E[uer] F[excellenz]

ergebenster Diener
Jos. Dobrowsky mo.

Verzeichniss.

1. Finnischer Catechismus		30X
2. Grammatica finnica	1 f	
3. Juslenii Lexicon finnicum	4	
4. Über die tscheremissische Sprache	1 f	30X
5. Über die wotische Sp[rache]		
6. Über die tschuwaschische Sp[rache]	1	

	9 f	

Es liegen bey:
Koriwoj's Taufe.

Nachrichten von heidnischen Grabhügeln, welche ich als einen Beweis meiner Verehrung anzu-
nehmen bitte.

Lindenthals Lexicon lapponicon⁴⁵ von Ihre's herausgegeben habe ich nicht beygelegt, weil ich
vermuthete, dass es als ein neueres Werk etwa in Buchläden noch zu haben sey.

III.

MIKLÓS JANKOVICH JOSEFU DOBROVSKÉMU

Originál v korespondenci Josefa Dobrovského v Literárním archívu Národního muzea
v Praze, sign. 4 C 14.

Wohledlen, Hochzuverehrender Herr!

Die literarischen Verdienste E[uer] W[ohlgeboren] ermunterten mich, der von Jugend an stets ein Bürger der gelehrten Welt zu seyn wünschte, Sie kennen zu lernen; nachdem aber weder das Vaterland, noch mein Aufen[t]halt in Wien und Mähren, die erwünschte Gelegenheit dazu darbot, habe ich entschlossen diese längst erwachte Schätzung und Verehrung Ihrer Unternehmungen hiemit zu äussern.

Die edlen und wirklich ruhmwürdigen Bemühungen Ihre vaterländische Sprache aufrechtzuhalten und die Existenz des Nationalgeistes-Verbunden mit dem Selbstgefühl des braven und tapfern Charakters auf späte Nachkommen fortzupflanzen, liessen in mir die Begierde erwachen den so hell für das Vaterland und die ungrische Sprache glühenden Patriotismus tätig ausüben und hiemit die wohlriechende Blüthe des Dankgefühls auf diesen durch Sie urbar gemachten Flur freudig zu streuen.

So ward die Geschichte von Ungarn und die Sprachforschung der ungrischen Sprache nebst andern mein Lieblingsstudium.

Die Geschichte lernete mich: dass Pannonien und die Dacia Rippenis,⁴⁶ gerade damahlen als Ungern sich in diese Provinzen sesshaft machten, von slavischen Völker grösstentheils bewohnt waren. Dass sie in die Nahmen der Schlösser, Wohnplätze, Berge, Thäler, Flüsse von Slaven gemiethet hatten, auf die auffallendste Ort- wie auch gegenwärtig das Volk die Nahmen der erkauften Pferde und sonstiger Last-Thiere in der fremden Sprache beybehaltet, — bin ebenfalls durch Beyspiele überzeugt. Wienns ungrischer Nahme Béch und Melnick's Mödlick sind slavischer Ursprungs, welche beyde Grafschaften sie von Schlowacken (sic!) erobert, und nur in Geyza's Zeiten in das J. C. 995 durch einen Ehevertrag abgetreten haben.

Diese und unzählige En[t]deckungen in meinen Etymologischen Versuch Magyar szemzés, Pest bey Eggenberger 1812 in octo beweisen mir, wie die slavische Sprache zur Kenntniss und Erklärung der ungrischen Wörter notwendig sey; keineswegs aber, dass man die ungrische Sprache von der böhnischen oder diese von der ungrischen herleite, denn meines Erachtens nie kann man falscheres Urtheil fällen, als wenn von gleichem Laute auf gleichen Sinn der Schluss gefolgert wird oder, wenn von gemeinschaftliche Bedeutung fassenden Worte mutmasset, dass auch die Sprachen, in welcher solche vorkommen, in ihrer Abkunft eine Gemeinschaft haben.

Reif überlegend den Unterschied zwischen Wort-Forschung (Etymologie) und Sprach-Forschung (Phylogie) habe ich die Scheidewand zwischen diessen zwey verschiedenen Wissenschaften klar dargestellt in der oben angeführten Werk, mit Beweiss, dass die einzelne Wörter, wenn sie gleich lauten und dasselbe auch bedeuten, nie die Gemeinschaft die Sprache dartun können, sondern nur beweisen, dass eine Nation, die minder cultivirt ist, von der anderen cultivirteren das Wort abgelehnt, oder diess mit den Subjecto, welches ihr vorhin unbekannt war, an sich gegeben hat — sonst wäre ja die Consequenz, dass, nachdem sie mit amerikanischen Producten fremde Wörter in die europäischen Sprachen aufgenommen, diese, mit die amerikanischen Dialecten eine Verwandtschaft hätten. Da doch die wahre Verwandtschaft der Sprachen beruhet in der Grammatik oder eigentlich in der Philosophie oder philosophischen Kenntniss der Natur jeder Sprache, da ich die Gramatique (sic!) für die Philosophie der Sprache halte. Jene Sprachen, die in ihrer Natur oder grammatischen Regeln übereinkommen, mehr oder weniger haben in diesser Maass eine Verwandtschaft unter einander und geben Gründe zur Ausforschung ihres Abstammens.

Ich habe der Etymologie ein so unerndliches Feld, wie gewöhnlich die meisten Gelehrten, nicht zugestattet; nemlich bey mir soll sie nur Wortforschung und nicht Sprachforschung bedeuten, obwohl mir bekannt ist, dass die griechische logos, eben so Wort- Sprach- auch Wissenschaft bedeute; dass aber Phylogie nicht am besten zur Bedeutung des Sprachforschens taugt, bin eben überzeugt, dennoch kann es nicht zulassen, dass beyde und gewiss wesentlich verschiedene Wissenschaften unter Etymologie verstanden würden.

Obwohlen meinerseits die Sprach-Forschung der ungrischen Sprache-wohlwissend, welche mannigfaltige Kenntnisse der fremden und schon erloschenen Sprachen nötig habe — ganz verbeysiegt. Die Etymologie oder Wortforschung der vaterländischen Sprache habe zur Probe in 50 Wörtern nach voraus erwähnten Richtschnur darzustellen gesucht und hoffe in manchen Artikeln den eigenen Sinn der nicht wohlherkannten Wörter nicht am unglücklichste erörtert, auch die Ableitung der einzelnen Wörter, hinlänglich bewiesen zu haben, wie z[um] B[ei]spiel angyal, apostlagh aus griechischen, tréfa aus französischen, Gysela aus gothischen, ür und pala aus scythischen, gazda, László, apácza etc. aus slavischen Sprachen etc. in die ungrische übergangen sind, ohne daraus die Folgerung zu treffen: dass die ungrische Sprache von irgend einer aus denen benannten abstamme.

Die wissenschaftliche Sprachforschung: ob die Ungrische als eine Filial-Sprache von denen angeführten als Mutter Sprachen abstamme oder nicht, habe einer Philosophischen Erörterung überlassen, da mich unvermutet in meinen System durch die Gesinnungen Euer Hochedlen in dem Werke Entwurf zu einen allgemeinen Etymologicon der slavischen Sprache[n], Prag [bey] Haase 1813⁴³ octo gestärkt fühlte und dasswegen die gefasste Idee von einer Wissenschaftlichen Sprachforschung noch bestimmter realisirt habe.

Nur ungern sah ich aus oben angeführten Gründen dieser Sprachforschung den Namen Etymologicon beygelegt und wünschte eine mehr individuelle, dann Sprach- und Wörterforschung von einander genau unterscheidende Terminologie diesem Fache der Sprachkunde beygelegt zu finden.

Mein Beyfall ist zu gering, den hohen Wert diesses literarischen Werkes nach dessen ausgedehnten Verdienst würdigen zu können; Europens zahlreichste Nation und tapfersten Staaten sind Euer Wohledlen für diese Bemühungen pflichtmässig zinnnsbaar, sie sich dadurch in Ihr Heymat zurückgeführt, dankbar fühlen werden.

Aus diesen erkennen Euer Wohledlen, dass ich einen Theil an der slavischen Literatur gewählt, mich dennoch ganz der ungrischen gewidmet habe. Aus diesem Zweck habe auch die sämtlichen Sammlungen H[errn] Georg Ribay⁴⁸ an mich gezogen, von welchen alle jene Stücke, die nur zur slavischen Literatur gehören, gegen Ungrische auszuwechseln fertig bin, worunter wirklich seltene sich befinden, wollen Euer Wohledlen mich mit Ihrer schätzbaren Antwort beglücken, so ist meine Adresse unten und ich erbitte mir die Ihrige. Nur aber verharren

Euer Wohledlen

*gehorsamst ergebenster Diener
Niclas von Janckovich*

Offen, den 11ten November 1813.

K dopisu je rukou Jankovičovou připsána ještě tato adresa:

Titl. Pour Monsieur Nicolas de Jankovich Seigneur de Wadass et Juges de plusieurs Comtées d'Hongrie par Vienne à Buda en Hongrie.

IV.

JOSEF DOBROVSKÝ MIKLÓSI JANKOVICHOVI

Original v pozůstalosti Miklóse Jankoviche v Rukopisném oddělení Széchenyiho knihovny (Széchenyi Könyvtár Kézirattára) Budapest.

Wohlgebohrer Herr!

Ihre mir sehr werthe Zuschrift vom 11ten Nov[ember] l[aufendes] J[ahres] war mir in mehr als einer Rücksicht angenehm. Vorzüglich aber schätze ich das Glück mit einem so wackern ungrischen Patrioten und Sprachforscher in Verbindung zu kommen sehr hoch. Ich in Ungern zu Jarmet (sic!) bey Raab geboren, kam als Kind nach Böhmen mit dem Regiment damals Prinz Joseph Dragoner. Diess zur Entschuldigung meiner Nichtkenntniss der ungrischen Sprache.⁴⁹ Sonst würde ich mich über den etymologischen Versuch Magyar szó-nemzés (sic!) wohl, zu Ihrer Zufriedenheit äussern können. Uns kommen auch selten solche Schriften aus Ungarn zu, viewohl unser Bibliothekar H[err] Posselt,⁵⁰ der an einer allgemeinen Sprachphilosophie arbeitet, auf solche Schriften sehr aufmerksam ist.

Dass die Sprachforschung der ungrischen Sprache auch in das slaw[ische] Gebiet herüber führt, ist wohl begrifflich. Allerdings mussten die Madyaren von den pannonischen Slawen vieles aufnehmen. Indessen bleibt uns Féch (Wien) noch immer rätselhaft, wenn es slawischer Ursprungs seyn soll. Noch glaube ich gefunden zu haben, dass die Madyaren in Lebedia schon slawische Wörter aufgenommen haben, als sie die Slawen in Russland berührten. Von gleich lautenden Wörtern kann im allgemeinen kein Schluss auf eine gemeinschaftliche Abkunft gemacht werden; doch, wenn man eine Auswahl von solchen Wörtern macht, ohne welche auch die ungebildeteste Sprache nicht seyn kann, als Pronomina, Zahlwörter, Verba der ersten Bedürfnisse, wie gehen, stehen, liegen etc., Benennungen der Theile des menschlichen Körpers etc. so wird von der Gleichheit oder Aehnlichkeit solcher Wörter auch auf aehnliche Formen sicher geschlossen werden können. Und diesen Satz beweisen noch alle bisher versuchten Wörtervergleichen, ungeachtet nicht die einzelnen Wörter, sondern ihre Formen, in wiefern (?) diese den grammatischen Bau einer Sprache begründen, immer die Hauptsache bleiben.

Euer W[ohlgeboren] sehen, wie sehr ich Ihre Bemerkungen über das Feld der blossen Etymologie und Philologie billige. Doch quis contra torrentem.⁵¹ In der Grammatik selbst muss doch ein Theil Etymologie heissen, wo es nur um die Ableitung eines derivati vom primitivo zu tun ist. Sonst sind freylich die Gränzen nicht genau bestimmt, innerhalb welcher sich der Grammatiker und Lexikograph halten soll; daher kam es auch, dass ich keinen schlicklichern Namen meinem Versuche zu geben wusste. Indess glaubte ich, da es mir um die Aufsuchung des ersten Etymons, der reinen Stammsylbe, zu tun war, mich nicht so sehr versündigt zu haben. Hanc veniam petimusque etc.⁵²

Wenn ich E[uer] W[ohlgeboren] wohl verstehe, so sind dieselben im Besitze der Sammlungen des seliger Ribay, die er hinterlassen hat, das ist von seinen handschriftlichen Sammlungen, die in der Wiener L[it]erarischen Zei[un]g angegeben sind.⁵³ Von diesen wünschte ich wohl einige zu haben, wiewohl ich manches schon davon besitze. Allein woher sollte ich zu solcher ungrischen Stücken genommen seyn, die Ihnen auständig wären? Ich habe meine Finnica, die ich mitbrachte, an Grafen Széchényi überlassen. Noch hätte ich Ihre's Lexicon Lapponicum, das ein ungrischer Sprachforscher kaum entbehren kann. Damit könnte ich dienen, da es auch die hiesige öffentliche Bibliothek besitzt.⁵⁴ Von historischen Werken dürfte ich wohl einige Stücke haben, die nicht ganz gemein sind. Ich hoffe im Frühjar nach Wien und dann nach Ofen zu kommen. Indessen bleiben sich E[uer] W[ohlgeboren] bestimmter zu erklären, was (und wofür), Selbe nur zukommen lassen wollen. Ich bin mit vollkommenster Verehrung Euer Wohlgeboren

ergebenster Diener
Jos. Dobrowsky mp.

Prag, den 22. December 1813.

Dole je připsáno rukou Jankovíčovou À Monsieur l'Abbé Jos. Dohr. a Prague.

Poznámky

¹ Srov. B u j n á k l. c., str. 656 n. O Sajnovicsovi a Gyarmathim srov. z novější literatury např. Miklós Zsirai, *A modern nyelvstudomány magyar úttörői. Sajnovics és Gyarmathi.* (Maďarští průkopníci moderní jazykovědy. Sajnovics a Gyarmathi.) Budapest 1952.

² Viz E. N. Setälä, *Lisää suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen historiaan.* (Nástin dějin ugro-finských jazykových výzkumů), Helsingissä 1891, 4–32.

³ D. V. Bubrich, *Finno-ugorskoje jazykoznanije v SSSR*, Finno-ugorskij sbornik AN SSSR, Leningrad 1928, str. 77–122.

⁴ *Litterarische Nachrichten von einer Reise nach Schweden*, Neuere Abhandlungen der k. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, Prag 1795, str. 180. Totéž v *Litterarische Nachrichten von einer auf Veranlassung der böhm. Gesellschaft der Wissenschaften im Jahre 1792 unternommenen Reise nach Schweden und Russland.* Von J. Dobrowsky. Prag 1796, str. 95. (Dále Reise nach Schweden und Russland.)

⁵ E. N. Setälä l. c., str. 112–119, 140–154; *Josefa Dobrovského korespondence.* Díl IV. Vzájemné listy Jiřího Dobrovského a Jiřího Ribaye z let 1783–1810. K tisku upravil Adolf P a t e r a, Praha 1913. Úvod Jana J a k u b c e, str. XLVI–XLVII; Zoltán S z a b ó, *A cseh-tót szellemi közösség kezdetei. Ribay György életműve.* (Počátky česko-slovenské duchovní pospolitosti. Životní dílo Jiřího Ribaye. (Egyetemes Philologiai Közlöny (Universální filologický věstník) 1937, str. 169n.; Albert P r a ž á k, *K stykům Dobrovského se Slovencem*, čas. Bratřislava 1929 (roč. 3), str. 665–666, 668–670 i j.; Oszkár S á r k á n y, *Magyar kulturális hatások Csehországban* (Maďarské kulturní vlivy v Čechách) 1790–1848, Budapest 1938, str. 11; Elemér J a n c s ó l. c. v pozn. 7.

⁶ Srov. např. dopis Ference Széchényiho Mártonu Kovachichovi z Prahy 30. března 1795, pozůstalost Kovachichova, Rukopisné oddělení Széchényiho knihovny v Budapešti (Széchényi Könyvtár Kézirattára — dále SZKK Budapest), Quart. lat. 43, XI, f. 61–62 a listy Jana Dlabáče Jiřímu Ribayovi z Prahy 8. ledna a 11. března 1795, které otišl M a c ů r e k v l. c., str. 502–503.

⁷ Elemér J a n c s ó, *Az Erdélyi Magyar Nyelvímelő Társaság iratai* (Akta Sedmihradské maďarské společnosti pro pěstování jazyka), Bukarest 1955, str. 199, 201.

⁸ Viz Endre K o v á c s, *Magyar-cseh történelmi kapcsolatok* (Maďarsko-české historické styky), Budapest 1952, str. 208–210 a Endre K o v á c s -- Jan N o v o t n ý, *Maďari a myj.* (Z dějin maďarsko-československých vztahů.) Praha 1959, str. 147–150.

⁹ B u j n á k l. c., str. 657–658.

¹⁰ Ágoston K u b i n y i, *Engel János Keresztély levelezéséből* (Z korespondence Jana

Christiana Engla), Magyar Academiai Értesítő (Maďarský akademický oznamovateľ) 1855, str. 479n.; Ludvig Thallóczy, *Johann Chr. Engel und seine Korrespondenz 1770—1814*, Ungarische Rundschau IV, 1915, str. 286, 293, 296—297, 307—315, 338—339, 356—358; Josef Macúrek l. c., str. 503—506.

¹¹ *Josefa Dobrovského korespondence*. Díl I. Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Fortunáta Duricha z let 1778—1800. K vydání připravil Adolf Patera. Sběrka pramenů ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (dále Sb. pram.), skup. II, č. 2, Praha 1895. *Josefa Dobrovského korespondence*. Díl III. Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Josefa Valentina Zlobického z let 1781—1807. K vydání upravil Adolf Patera. Sb. pram. II, č. 9, Praha 1908. *Josefa Dobrovského korespondence*. Díl IV. Vzájemné listy Josefa Dobrovského a Jiřího Ribaye z let 1783—1810. K tisku upravil Adolf Patera. Úvod Jana Jakubce. Sb. pram. II, č. 18, Praha 1913. *Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar (1808—1828)*. Herausgegeben von Vratoslav Jagić. Berlin 1885. Seznam dalších vydaných korespondencí vztahujících se k našemu tematu viz u Miloslava Krbce, *Soupis korespondence Josefa Dobrovského*, Sborník Národního musea v Praze 1959, řada C, sv. IV, č. 2—3, str. 58, 62, 63, 70, 71, poř. číslo 39, 55, 58, 103, 105.

¹² Bujnákl. c., str. 607 a Krbecl. c., str. 74.

¹³ List Ribaye Dobrovskému z 10. července 1807, *Josefa Dobrovského korespondence IV*, 278.

¹⁴ O Jankovichovi psal nejzvrubnější József Szinnyei, *Magyar irók élete és munkái* (Život a práce maďarských spisovatelů), V. kötet, Budapest 1897, 380—386.

¹⁵ Viz Richard Pražák, *Palacký a Maďari před rokem 1848*, Časopis Matice moravské 1958, č. 1—2, str. 85. Jankovichovo autorství článku v Tudományos Gyűjtemény (Vědecká sbírka) uvádí Szinnyei l. c. V, str. 384.

¹⁶ Srov. dopisy Zechentera Jankovichovi v pozůstalosti Jankovichově v SZKK Budapest, datované z Prahy 24. XI. 1833, 13. II., 20. X., 5. XI, 1834, 8. IX., 17. X. a 12. XII. 1835 a 12. I. 1836 a opis dopisu Jankoviche Zechenterovi z Pešti 4. XII. 1835 tamtéž. Přehled Zechenterových překladů do maďarštiny podává Szinnyei l. c., sv. XIV, Budapest 1917, str. 1764—1765. K tomu viz ještě soudobý opis dopisu Antala Zechentera Józsefu Paulányimu z Prahy 29. VI. 1833, SZKK Budapest, Pol. Hung. 786, ff. 3—4.

¹⁷ V Jankovichově pozůstalosti v SZKK Budapest se zachoval tento Jankovichův opis: Tekintetes Úr, kiváltképpen tisztelt Barátom! Pestí Magyar Színháznak ki nyitását illőképpen ünnepelni kívánván, ingyen ki osztandó üdvözlő versekkel is ebben egy részben eszközölni akarjuk; szívünkben érezvén: hogy csak az tehet dicső koszorút sok fáradsággal küszködéssel írtetünkre, ki maga minden élő Poetaink fölött a két Magyar haza vidékeiről leg halmo-sabban koszoruztatott dicsőitett; felettéb óhajtyuk is Tekintetes Uraságotat azért, az ide tsatolt közönséges felszólítás mellett ezzel különösen kérjük, hallatassa már kijelentett öröm napunkra Hazai Lantjának kellemetes pengését, magyar lelkének bájoló szavait, hogy annak tündér lángja által a Pestí Magyar Tháliának gyakorlóí, nemzetünket boldogító egyébb erényük kel édes Hazájok szeretetére és Felsőges Uraknak tisztetére, hevüllyenek. Az üdvözlések be küldésért, szinte még Augustus 8. vagy 10ik napjáik el várhatván, azonnal nyomta-tásra bocsátjuk, de Sándorunk üdvével mindgyárt eleim tündökleni, a többiek sorát vele kezdhetni, szerencsének tartanánk. Vagyok és leszek örökké mint voltam Tekintetes Urasá-godnak Jó hazafi Barátomnak alázatos szolgálja, igaz tisztelője Jankovich. Pest 15. Júlí 1837.

¹⁸ Srov. list Jána Feješé Jankovichovi z 31. srpna 1820, Jana Seberinilo Jankovichovi z Baňské Štiavnice 15. prosince 1828, Leopolda Stúra Jankovichovi z Vídně 22. června, 14. a 17. srpna 1842 a 17. března 1843 a Johanna Christiana Genersiche Jankovichovi z Kežmarku 30. července 1803, vše pozůstalost Jankovichova v SZKK Budapest.

¹⁹ Srov. dopis Jana Šternberka Jankovichovi z 19. ? 1827 a koncept Jankovichova dopisu Václavu Strahlovi z Budína 23. prosince 1809.

²⁰ Viz list Ribaye Dobrovskému z Cinkoty 16. září 1794, Josefa Dobrovského korespondence IV, 248, odpověď Dobrovského Ribayovi ze 7. prosince 1794, tamtéž, 251, list Ribaye Dobrovskému z Cinkoty 12. dubna 1796, tamtéž, 266, a list Ribaye Dobrovskému z Torží 10. července 1807. Zpráva o Ribayově knihovně přinesl též Lumír VI, 1856, str. 575. Viz Jaroslav Vlček, *Z dějin. Dějiny české literatury III*, Praha 1960, str. 613.

²¹ Srov. kupf. Pál Beregszászi Nagy, *Paralellon inter linguam persisam et magy-aricam*, Erlangen 1794; Ferdinand Thomas, *Coniecturae de origine, prima sede et lingua Hungarorum I—III*, Pest—Buda 1802—1806. Vyvrcholení těchto zmatených teorií znamenala kniha Istvána Horváta, *Rajzolatok a magyar nemzet legrégeb történetéből* (Kresby z nejstarších dějů maďarského národa), Pest 1825.

²² *Lexicon lapponicum cum interpretatione vocabulorum sveco-latina et indice svecano lapponico a Erico Lindahí et Johanne Öhring. Holmiae* (Stockholm) 1780. Proslulý

upsalský profesor Johannes I h r e napsal k tomuto slovníku předmluvu a proto je tento slovník více znám jako slovník Irehro než jako dílo svých vlastních autorů Lindahla a Öhrlinga.

²³ Nejpodrobněji zpracoval životopis Ference Széchenyiho v pozitivistické monografii Vilmos F r a k n ó i, *Gróf Széchenyi Ferenc* (Hrabě Ferenc Széchenyi) 1754—1820, Budapest 1902.

²⁴ Srov. dopisy Kinských, Sternberků a Valdštejnů Széchenyimu z let 1780—1811 v pozůstalosti Ference Széchenyiho v Zemském archivu (Országos Levéltár — dále OL Budapest) v Budapešti, sign. P. 623. Tamtéž jsou dopisy Antonína Strnady Széchenyimu z Prahy 27. a 30. května, 15. a 26. června, 1. a 24. listopadu a 24. prosince 1795, 19. ledna a 20. dubna 1796 a jeden list nedatovaný; dopis Karla Rafaela Ungara Széchenyimu z Prahy 20. dubna 1796 a list Jana Dlabáce Széchenyimu z Prahy 23. srpna 1805.

²⁵ F r a k n ó i l. c., str. 168.

²⁶ Tamtéž, str. 165n.

²⁷ Srov. list Ribaye Dobrovskému z 21. ledna 1796, *Josefa Dobrovského korespondence IV*, 259, a dopis Dobrovského Durichovi z Prahy 15. července 1799, *Josefa Dobrovského korespondence I*, 444. Viz též B u j n á k l. c., str. 607.

²⁸ Srov. pozn. 24 a 29.

²⁹ Jan Dlabáč Jiřímu Ribayovi z Prahy 8. ledna a 11. března 1795, Maďarské národní muzeum v Budapešti, Quart. Germ. N 568. Otiskl J. M a c ů r e k l. c., str. 502—503.

³⁰ *Catalogus Bibliothecae hungaricae Széchenyiano-Regnicolaris*, tomi I, *supplementum II*, Sopronii 1807, str. 614 aj.

³¹ Albert P r a ž á k l. c., str. 669.

³² Viz dopis Jana Dlabáce Ferenci Széchenyimu z Prahy 23. srpna 1805 v pozůstalosti Ference Széchenyiho v OL Budapest, sign. P. 623.

³³ Srov. např. list Josefa Dobrovského Janu Petru Cerronimu z Vídně 29. června 1821, *Dopisy Josefa Dobrovského s Janem Petrem Cerronim*. Vydal F. M. B a r t o š, Praha 1948, str. 152.

³⁴ SZKK Budapest, Fol. Boh. Slav. 9. Úryvek z tohoto dopisu cituje také Zoltán S z a b ó l. c., str. 184.

³⁵ Srov. B u j n á k l. c., str. 601n. O seznámení s profesorem Porthanem píše Dobrovský v *Reise nach Schweden und Russland*, Prag 1796, str. 87—91. Viz o tom též S e t ä l ä l. c., str. 114 a B u j n á k l. c., str. 615.

³⁶ Krit. *Versuche die ältere böhmische Geschichte von spätern Erdichtungen zu reinigen*. I. Bořivoj's Taufe. Zugleich eine Probe, wie man alte Legenden für die Geschichte benutzen soll, Abhandlungen der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, Prag 1803, 1—111.

³⁷ J u s l e n i i Danielis episcopi scarensis in Svecia lexicon fennico-latino-svevicum. Holmiae 1745. *Catalogus Bibliothecae hungaricae Széchenyiano-Regnicolaris*, tomi I, *supplementum II*, Sopronii 1807, str. 613.

³⁸ Barthold V h a e l, *Grammatica fennica*, Holmiae 1733. O tom, že Dobrovský používal Vhaelovu gramatiku finštiny se zmiňuje B u j n á k l. c., str. 622.

³⁹ Viz B u j n á k l. c., str. 617.

⁴⁰ N. I. I s a n b a j e v, *Marijskij jazyk*, Mladopismennyje jazyki narodov SSSR, Moskva 1959, str. 443.

⁴¹ *Boľšaja sovětskaja encyklopedija*, 2. vyd., sv. 47, Moskva 1957, str. 455.

⁴² N. I. I s a n b a j e v l. c., str. 439.

⁴³ Johannes Benz ing, *Kleine Einführung in die Tschuwaschische Sprache*. Berlin 1943, str. 7.

⁴⁴ Lauri Chakulinen, *Razvitije i struktura finskogo jazyka*, část 2, Moskva 1955, Moskva 1955, str. 107. (Převod s finského.)

⁴⁵ Srov. pozn. 22. Dobrovský zde uvádí nepřesně Lindenthal namísto správného Lindahl.

⁴⁶ *Dacia ripensis* — římská provincie za dominátu ležící jižně od dolního toku Dunaje na území dnešního Bulharska a Jugoslavie. Srov. Pauly-Wissowa, *Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft IV*, Stuttgart 1901, sl. 1975—1976.

⁴⁷ *Entwurf zu einem allgemeinen Etymologikon der slawischen Sprachen von Joseph Dobrowsky*, Mitglieder der Warschauer Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften, der Charkower Universität in Russland, der Slowakischen Gesellschaft in Ungarn, Abhandlungen der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften. Vierten Band. Prag 1813. 1—86. *Entwurf* Dobrovského vydal roku 1833 v Praze u Kronbergra a Webra jako samostatnou publikaci znovu Václav H a n k a.

⁴⁸ Srov. Josef S c h u l e k, *Česká literatura. Sběrka starých velevácných spisů větším dílem z pozůstalosti známého sběratele Ribay v Uhrčích*. 1857.

⁴⁹ Dobrovský byl Maďary pro svůj uherský původ často považován za Maďara anebo za Uhra (při národnostně nerozlišeném označení), a to nejen Jankovičem, nýbrž i Horányim, a musil to uvádět na pravou míru už v dopise Ribayovi z 2. července 1787, uveřejněném *Jagićem v Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar und anderen Süd- und Westslawen*, Berlin 1897, str. 509—510.

⁵⁰ Franůšek Posselt (1753—1825) — od roku 1810 knihovník Universitní knihovny v Praze, známý svým širokým zájmem o cizí jazyky (germánské, skandinávské, ugrafinské aj.) Srov. o něm obecně Const. Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, 23. Theil, Wien 1872, str. 140—141 a o jeho stycích se skandinávskými učenici Clara Thörnquistová, *Aus nordischen Archiven*, Věstník královské české společnosti nauk, třída pro historii, filosofii a filologii, roč. 38, č. II, Praha 1939, str. 18—23.

⁶¹ *quis contra torrentem* — latinské přísloví; viz *Juvenal* IV, verš. 90.

⁶² *Hanc veniam petimusque damusque vicissim* — oblíbený Dobrovského citát z *Horatia*. *De arte poetica*, verš 11.

⁵³ Viz pozn. 48.

⁵⁴ Jde o Universitní knihovnu v Praze, kde je tato kniha dodnes zachována pod signaturou 8 D 4.

Věci, které jsou osvětleny v úvodním textu nebo v poznámkách k němu, v poznámkách k jednotlivým dopisům pro úsporu místa znovu nevysvětlují.

Неизвестные письма Иосифа Добровского в Венгрию

Научный интерес Иосифа Добровского несосредоточивался исключительно на славянские языки, он касался тоже других областей. Почетное и до сих пор недооцененное место занимает у Добровского венгерская и фино-угорская проблематика. К более глубокому познанию с этой стороны деятельности Добровского способствует между прочим его переписка с видными представителями венгерской культуры в конце XVIII-ого и в первых десятилетиях XIX-ого стол. Микулашем Янковичем и Ференцем Сеченьи. В этой статье опубликованы два недатированные письма Иосифа Добровского Ференцу Сеченьи, но всем признакам из 1803—1804-ых годов, которые находятся в наследии Ф. Сеченьи в Будапеште в Центральном государственном архиве, письмо Янковича Добровскому из Будина от 11. XI. 1813, которое хранится в Литературном архиве Национального музея в Праге, и ответ Добровского Янковичу из Праги от 22. XII. 1813, сохранный в наследии Янковича в отделе рукописей в Библиотеке имени Сеченьи в Будапеште. P. II.

Josef Dobrovsky's unknown letters to Hungary

Josef Dobrovský took great scientific interest in Slavonic languages as well in other spheres. In this respect Hungarian and many Hungarian-Finn problems take a respectable place too. His correspondence with Nicolaus Jankovich and Ferenc Széchenyi, representatives of Hungarian culture of the end of the eighteenth century and of the first decades of nineteenth century, contributes to a better understanding of Dobrovský's last activity and studies. Our study gives publicity to two Josef Dobrovský's undated letters to Ferenc Széchenyi — probably from the years 1803—1804 (Budapest, State Archives), to Jankovich's letter to Josef Dobrovský dated in Buda on 11th November 1813 (Prague, National Museum, Dep. of Literary Archives) and to Dobrovský's answer to Jankovich dated in Prague 22nd December 1813 (Budapest, Széchenyi's Library, Dep. of Ms., Jankovich Collection).

R. P.